

ЛУКОВСЬКА Катерина Юріївна,
здобувач вищої освіти 2 курсу ННЕКІ НАВС,
спеціальність «Право»

Науковий керівник:
ВОЛОШИН Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових експертиз
ННЕКІ НАВС

ЗАСТОСУВАННЯ РУЙНУЮЧИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Будь-яка самостійна наука, отже, і криміналістика характеризується не тільки специфікою предмета та об'єктів дослідження, але і власним науковим потенціалом, який використовується для їх пізнання, тобто притаманною їй методологією та методами вирішення своїх завдань.

Поняття «метод» – це сукупність прийомів і способів, необхідних для теоретичного та практичного пізнання і дослідження об'єктів, форм, пристосувань і матеріалів з метою вирішення завдань, поставлених перед експертом, слідчим або судом. Арсенал методів є дуже різноманітним, що потребує чіткої класифікації та систематизації.

У структурі методів, які використовуються в криміналістиці та криміналістичній діяльності, за основу візьмемо варіант ієрархічної системи вказаних методів, запропонований Т. В. Авер'яною [1, с. 48]. Серед них можна виділити: загальний метод пізнання (матеріалістична діалектика); загальнонаукові методи (спостереження, аналіз та синтез, дедукція та індукція, аналогія, абстрагування, описання, порівняння, експеримент); методи, що сформувались як результат взаємодії криміналістики з конкретними (окремими) науками (математичні, фізичні, хімічні, фізико-хімічні, антропологічні, соціологічні); спеціальні методи (методи вирішення техніко-криміналістичних, слідчо-тактичних і окремих методичних завдань). У науковому потенціалі криміналістики, особливо в такому її розділі, як криміналістична техніка, першочергового значення набули фізичні, хімічні та фізико-хімічні методи [2, с. 89].

Спеціальні методи криміналістики використовуються для вирішення її завдань. До спеціальних методів перш за все належать техніко-криміналістичні методи стосовно певних галузей криміналістичної техніки [3, с. 112].

Судовий експерт здійснює свою діяльність на принципах законності, об'єктивності, незалежності і повноти дослідження (ст. 3 Закону «Про судову експертизу» [4]). Він є незалежним у виборі технічних засобів,

методів їх застосування, якщо вони входять до обсягу поняття «необхідні знання для дачі висновку».

У широкому розумінні метод розглядають як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя чи як «прийом або систему прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо)» [5, с. 17].

Метод експертного дослідження для теорії судової експертизи – це розкриття закономірностей формування та функціонування різноманітних класів, родів та видів судових експертиз.

Слід зазначити, що методи можна класифікувати також за умовами їх застосування, за стадіями процесу експертного дослідження або за впливом на об'єкти дослідження, наприклад поділ методів на руйнуючі і неруйнуючі та ін.

Таким чином, одну й ту саму інформацію можна отримати, застосовуючи різні загальноекспертні методи. Однак можливості методів різняться. Методам притаманні чуттєвість, вибірковість, вони можуть бути якісними та кількісними, відносними та такими, що потребують паспортизованих стандартних зразків, а також методами абсолютних вимірювань. Вибір методу або комплексу методів, необхідних для дослідження, експерт робить, виходячи з конкретних завдань, що стоять перед ним при проведенні експертизи, та наявних методик дослідження [6, с. 134].

Найбільш поширеними серед методів «лабораторної криміналістики» є фізико-хімічні методи дослідження.

В методичній літературі щодо проведення судово-експертних досліджень рекомендується в першу чергу застосовувати неруйнуючі методи дослідження. Але науковий погляд на поняття «руйнуючий метод» та «неруйнуючий метод» є дещо неоднозначним. Інколи виникають питання: якщо об'єкт можливо неодноразово досліджувати одним методом, але після першого такого дослідження він вже стане непридатним для дослідження іншим методом аналізу, чи буде такий метод руйнуючим? Або якщо вдруге провести дослідження одним і тим самим методом неможливо, але можна застосувати інший метод?

Таким чином, деякі загальноекспертні методи, що прийнято вважати неруйнуючими, з наукової точки зору не є такими. Їх застосування залишає незмінним склад об'єкту, але порушується цілісність (при відібранні проби), змінюються характеристики об'єкту, що робить зовнішньо незмінний об'єкт іншим, при цьому безповоротно втрачається можливість багатьох досліджень, у тому числі й повторних.

Тож, руйнуючим є метод експертного дослідження, застосування якого призводить або до руйнації об'єкту в цілому, або до незворотних змін складу, структури або окремих властивостей об'єкту при сталості

його форми та загального вигляду. В науковій літературі зустрічається класифікація руйнуючих методів, що ґрунтується на ступені збереження об'єкту [7, с. 207]:

- такі, що жодним чином не впливають на об'єкт та не потребують для реалізації професійної підготовки;

- такі, що не руйнують об'єкт, але змінюють його структуру або окремі властивості;

- такі, що не руйнують зразок, але потребують для його виготовлення руйнації або видозміни об'єкту;

- такі, що повністю або частково руйнують зразок або об'єкт дослідження.

Стосовно рідких та сипучих тіл: якщо об'єкт наявний у достатній кількості, руйнування незначної його частини суттєво не вплине на результати дослідження. У такому випадку перед початком дослідження та відбору проби експерт зобов'язаний чітко зазначити вагу, обсяг, кількість об'єкту. Відсутність у такого об'єкта чітко встановленої форми та незначна кількість об'єкту, використаного для аналізу, дозволяє умовно вважати застосований у такому випадку метод практично неруйнуючим.

У статті 69 КПК України (ч. 3) законодавець зобов'язує експерта забезпечити збереження об'єкту дослідження, а також одержати дозвіл особи, яка залучила експерта, на будь-які (повні або часткові) зміни властивостей об'єкта, якщо цього вимагає дослідження [8]. Але механізм одержання такого дозволу в законі не прописаний. Тому, враховуючи невизначеність процедури одержання експертом дозволу на знищення або пошкодження об'єкту, на практиці це питання вирішено за ініціативою експертно-криміналістичних підрозділів щодо обов'язковості зазначення в постанові про проведення експертизи дозволу на часткове або повне знищення об'єкту. Таким чином, вибір методики та методів дослідження залежить не лише від об'єкта та його властивостей (рідина чи цілісний об'єкт), а й від конкретної ситуації. Застосування руйнуючих методів дослідження доречно залишати на розгляд самого експерта за умов наявності та застосування уніфікованих експертних методик. Виключення складатимуть об'єкти, що мають історичну чи культурну цінність.

У висновку експертизи необхідно грамотно мотивувати необхідність тих чи інших змін чи руйнувань об'єктів, причини і ступінь зміни їх властивостей. Об'єкти необхідно ретельно сфотографувати за правилами криміналістичної фотографії (вузлова і детальна зйомка) та упакувати після дослідження, що забезпечить їх збереження (ст. 69 КПК України [8]) та можливість подальшого або, за необхідності, повторного дослідження.

Накази МВС України, що регламентують судово-експертну діяльність, зокрема експертів МВС України, вимагають реєструвати всі об'єкти, що надійшли в судово-експертну установу на експертизу, відповідним чином та позначати їх [9]. Позначення найчастіше являє собою нанесення на об'єкт дослідження відбитку печатки з відповідним текстом («об'єкт дослідження», «зразок»), що вже само по собі є певною зміною його властивостей. Відповідно, орган чи особа, що залучили експерта, завжди повинні надавати дозвіл на видозміну об'єкта.

Але особа, яка не має спеціальних знань, не може заздалегідь оцінити ступінь руйнації, що буде необхідна експерту для вирішення поставлених питань. У такому випадку видається вірним, щоб особа, яка призначила експертизу, вказувала експертові, які саме властивості або ознаки об'єкту, з її точки зору, він повинен залишити без змін.

Загалом, залежно від умов практичної діяльності застосування наукових або практичних методів може супроводжуватись їх модифікацією, адаптацією або обмеженням, що пов'язано зі специфічними особливостями різних видів практичної діяльності [10, с. 301].

Список використаних джерел

1. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика : курс лекцій. Ірпінь : ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.
2. Біленчук П. Д., Головач В. В., Салтевський М. В. Криміналістика / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : Вища школа, 2000. 256 с.
3. Пяковський В. В., Черноус Ю. М., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика : підручник. Київ : ЦУЛ, 2015. 544 с.
4. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ / Верховна Рада України. Відом. Верхов. Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
5. Седова Т. А., Эксархопуло А. А. (ред.). Криминалистика. СПб. : Право, 2001. 928 с.
6. Свобода Є. Ю., Кофанов А. В., Самодін А. В., Волошин О. Г. та ін. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442 с.
7. Пяковський В. В., Черноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. Криміналістика : підручник. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
9. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 03 листоп. 2015 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>
10. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ : Кондор, 2005. 588 с.